

splošne moške volilne pravice ni opustil hierarhičnega socialnega modela, po katerem je imel logično pravico, da vodi in predstavlja interese »produktivnega razreda«, saj je bil ekonomsko najmočnejši. Ali, kakor se je izrazil Attwood: delavski razred se je iz »mase« spremenil v »ljudstvo« šele s produktivnimi elementi srednjega razreda. Napetosti so bile zelo močne, saj delavstvo ni hotelo sprejeti pokroviteljstva. Po uradni ustanovitvi čartističnega gibanja avgusta 1838 so se nesoglasja še povečala, dokler vodstvo BPU v začetku leta 1839 ni izstopilo iz gibanja.

Zadeva je dosegla vrhunec julija 1839. Čartistično gibanje in O'Connor sta se na svojih zborovanjih za splošno volilno pravico vedno bolj zatekala k grožnjam z nasiljem. Na sicer mirnem zborovanju na Bull Ringu je policija, ki jo je spremljal birminghamski župan in bivši član BPU, Scholefield, 4. julija skušala razgnati približno 1000 čartističnih privrženecv, vendar so jih le-ti razbili. Nemiri so trajali vse do 22. julija 1839, policija je zaprla mnogo čartističnih voditeljev.

Srednji in delavski razred sta v okviru čartističnega gibanja sicer podpirala isti politični program, vendar je bilo njuno razumevanje demokracije različno. Zahteve delavskega razreda v okviru čartizma niso bile omejene na pridobitev političnih pravic, ampak je bilo vprašanje, kako te pravice učinkovito uporabljati. Delavci so si prizadevali pridobiti to, kar si je v prvi polovici 19. stoletja želel tudi srednji sloj: égalité – enakost po državljanstvu.

Katarina Kobilica

Miklošičev zbornik. Uredil Viktor Vrbnjak. Maribor : Kulturni forum, 1991. 312 strani.

Kdor bi ocenjeval Slovence po njihovem odnosu do znamenitih rojakov, jim skoraj gotovo ne bi dal pozitivne ocene. Nekaj podobnega se je zgodilo tudi v letu 1991, ko se je slavistični svet spominjal stoletnice smrti Frana Miklošiča. Že samo zaradi znanstvenega, pa tudi političnega dela moža, ki sodi med začetnike procesa, ki smo ga po 153 letih dokončali z osamosvojitvijo, je bilo pričakovati vrsto prireditev. Zgodilo se je malo takega, kar bi večino Slovencev opozorilo na svetovno znamenitega rojaka. Ni bilo primerne televizijske oddaje, ni bilo spominske znamke . . . Odpovedale so predvsem institucije. Ker pa te sestavljajo ljudje, moramo krivdo pripisati različnim elitam, ki odločajo o našem bitju in žitju, pa če to priznamo ali ne. »Ljubljana« se je Miklošiča spomnila s simpozijem, ki je ena izmed vsakoletnih prireditev Filozofske fakultete, in so mu ga le posvetili. Zbornik še ni izšel. Kaj več kot to ni bilo zaželeno. Skupinica posameznikov, katere najbolj vidni član je bila prof. Martina Orožen, je po velikih zapletih dosegla, da je UNESCO obletnico Miklošičeve smrti vsaj registriral.

Kranjsko »zaspanost«, ki pa je le polepšan izraz za njen oportunizem, je znova, kot že tolikokrat v slovenski zgodovini, reševala slovenska Štajerska. Mariborska založba Obzorja si je z izdajo Miklošičeve korespondence z južnimi Slovani, ki jo je znanstveno oskrbela Katja Sturm-Schnabl, postavila enega največjih spomenikov. Za naslednji trajni pomnik pa sta poskrbela Viktor Vrbnjak in mariborski Kulturni forum, ki sta uredila in izdala Miklošičev zbornik, ki prinaša 15 prispevkov. Ti se nanašajo na obdobje, življenje in delo našega znamenitega rojaka.

Uvodni članek je prispeval ugledni graški slavist Stanislav Hafner, ki velja za enega najboljših poznavalcev življenja in dela našega slavnega rojaka. Opisuje njegova mladostna leta in vzpon v vrh takratnega evropskega znanstvenega sveta. Še vedno ga prištevamo med največje slaviste vseh časov pa tudi med jezikoslovce svetovnega slovesa. Hkrati ugotavlja, da je bil integriran »kot noben drugi slovanski znanstvenik cesarskega Dunaja« v znanstveno in družbeno življenje monarhije in končuje s trditvijo, da se je umikal »frivolnemu športu nacionalnega hujskanja.« Ker je Trdina zapisal nekaj laži o miklošiču, katerim nekateri še vedno radi prisluhnejo, in v izogib dvomnostim, čutimo za potrebno dodati naslednje. Naš znameniti rojak sodi v krog več kot absolutne večine tistih, ki so vse do nekaj dni pred propadom monarhije to čutili kot svojo domovino. To pa v nobenem primeru ne pomeni narodnega renegatstva. Miklošič je bil zvest svojemu političnemu prepričanju, četudi ga je to odmikalo od prevladujoče slovenske politične usmeritve. Ni sodeloval pri nacionalnem hujskanju, je pa vedel, kdo to počenja!! Njegovo sodelovanje pri formiranju enotnega knjižnega jezika ter skrb in delo za položaj slovenskega jezika v šolah pomeni izpolnjevanje slovenskega nacionalnega programa iz leta 1848.

Vasilij Melik je opisal Miklošičev čas. Iz navedenih dejstev vidimo, kakšen napredek so v njem Slovenci dosegli. V to je vtkano tudi Miklošičevo delo. Spomnimo se samo, da je z izdajo Državnega zakonika v slovenskem jeziku (Miklošič je pri tem neposredno sodeloval) Avstrija priznala slovenski jezik kot enoten in se ni poslej pri uradnem komuniciranju z našimi predniki več posluževala dialektalnih variant za posamezne dežele. Formiranje Slovencev v sodoben narod ni bilo enostavno, žrtve so bile precejšnje. Rezultat tega razvoja je bilo dejstvo, da je narod dočakal zlom monarhije z dokaj razvito lastno kulturo in znanostjo in pokazal bistveno več vitalnosti, kot so mu je pripisovali celo nekateri njegovi voditelji. O Miklošičevem deležu pri postavljanju nastavkov za to zorenje v letu 1848/49 piše Stane Granda. Zaradi specifičnih povojnih razmer je v njegovem prispevku izpadlo opozorilo na enega ključnih argumentov njegovih trditev, to je na znanjo Miklošičevo pismo Muršču 9. 1. 1849.

Viktor Vrbnjak se pri zborniku ni izkazal le kot urednik, ampak tudi kot avtor enega najboljših prispevkov. Iz njegovega opisa kulturne podobe vzhodne Slovenske Štajerske na prelomu 18. v 19. stoletje izžareva neverjetno poznavanje problematike (kar je sicer znano). Razen tega je opozoril še na gospodarske in socialne razmere tamkajšnjega prebivalstva. Več pozornosti je posvetil tudi karakternim lastnostim Prlekov in se tako verjetno najbolj približal dokončnemu odgovoru na vprašanje, zakaj so ti ljudje v mnogih ozirih toliko prehiteli splošni kulturni in politični razvoj pri Slovencih.

Katja Sturm-Schnabl je odbrala 12 pisem Miklošiču ob njegovi sedemdesetletnici 1883. leta. Na podlagi tistih, ki so mu jih poslali Slovenci, se bralec lahko ponovno sprašuje, kakšen odnos imamo do njega po skoraj 90. letih. Nas je motilo njegovo plemstvo (njegovo viteško diplomu opisuje Božo Otoresec), je bil premočna osebnost (to ugotavlja Anton Trstenjak)? Odgovor na ti vprašanji najdemo delno v prispevku Martine Orožen, po znanju (in srcu) ene največjih slovenistik. Miklošič doma na Slovenskem ni nikoli imel pravega naslednika. Nekateri niso bili niti sposobni dojemati njegovih znanstvenih spoznanj. Avtorica zato predlaga ponovno branje Miklošičevih razprav. Na podlagi analize Miklošičevega raziskovanja slovenske obredne terminologije prihaja do zaključka, ki opravičuje ponovno razpravo o relevantnosti njegove panonske teorije. Želeli bi le, da bi bila diskusija v stilu znanja in strpnosti Miklošiča in Orožnove!

Prispevek Marka Jesenška o slovenskem gradivu v Miklošičevi primerjalni skladnji je strogo jezikovnega značaja. Za nas je zanimivejši prispevek Ignacija Vojeta Pomen Miklošičevih študij in izdaj virov za proučevanje zgodovine južnoslovanskih narodov. Čeprav je smatral ediranje tovrstnega gradiva za nujno zlo, je njegovo delo v mnogih ozirih še nepreseženo. Poleg opozoril na pomen dela Monumenta serbiae spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii (1858), izpostavlja Voje še posebej ključni delež Miklošiča pri raziskovanju Kulinove listine. O izrednem Miklošičevem jezikovnem talentu piše tudi Mate Šimundič v zvezi z ugotavljanjem porekla balade o Asanaginici.

O pomenu Miklošičevega dela za Slovence pišeta tudi Bernard Rajh in Tatjana Hojan. Prvi opisuje njegov prispevek k formiranju slovenskega jezika, druga pa ocenjuje njegova prizadevanja in delo za slovenska jezikovna berila. Čeprav zadnje po današnjih kriterijih nima pretirane vrednosti, pa sta obe ti njegovi dejavnosti toliko pomembni, da bi morali Slovenci imeti do njega tak odnos, kot ga imajo Italijani do Verdija: ne večjega mesta, ki ne bi po njem poimenovalo ene najuglednejših ulic. Za resnično velike Slovence smo imeli vedno premalo posluha.

Članek Marije Stanonik O slovstveni folklori v obdobju slovenske romantike je najboljše in v zborniku. Naši šolniki, ki gojijo do našega znamenitega rojaka nek iracionalen odpor (ta izvira mogoče iz posledic odnosov med Prešernom in Kopitarjem, ki je v bistvu omogočil Miklošiču kariero), naj bi prebrali vsaj Marijino ugotovitev o sličnosti nazorov s Čopom do ljudskega in umetnega pesništva. Ker je pisanje pesmi oziroma literarno ustvarjanje najpomembnejše delo na Slovenskem, če že ne edino pravo delo, bo javnost odnos do Miklošiča spremenila, in leta 2013 ob 200-letnici rojstva se ga bodo spominjali Slovenci vsaj pol toliko, kot so se Srbi 200-letnice rojstva V. S. Karadžića.

Bibliografijo Frana Miklošiča, ki obsega tudi literaturo o njem, je za zbornik pripravil Mirko Nidorfer.

V gornjem poročilu smo neprestano nihali med prikazom znanstvene vsebine zbornika in našim odnosom do osebe, ki ji je ta posvečen. Namen zbornika je nazadnje ravno ta, da nas opozori na pomen življenja in dela našega rojaka in naš odnos do njega. Iz številnih prispevkov veje soglasna ugotovitev, da je Miklošič še v mnogih pogledih nepresežen in aktualen. To je ugotovitev, ni pa to kompleksna ocena njegovega znanstvenega opusa, do katere bi ob stoletnici smrti morali priti in ki bi jo lahko dal le vrhunski mednarodni simpozij z izbranimi strokovnjaki. Viktor Vrbnjak ni imel takih ambicij. Mož je v bistvu ponovil akcijo, kakršno je storil ob stoletnici taborskega gibanja. Izdaja obsežnega zbornika Svet med Muro in Dravo je sprožila intenzivno raziskovanje taborskega gibanja, hkrati pa je utrdila med Slovenci tudi zavest o njegovem pomenu. Nekaj podobnega se obeta tudi sedaj. Nekateri člani Kulturnega foruma v Mariboru, pa tudi izpostava avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo v Ljubljani namreč razmišljajo o organizaciji cikličnih znanstvenih srečanj, posvečenih Miklošiču in njegovim krajem.

Zbornik je nastajal »inter arma«. Posledice niso toliko razvidne iz vsebine kot iz nekoliko številnih tiskarskih napak in odsotnosti nekaterih sodelavcev. Kljub tem objektivnim težavam lahko ugotovimo, da je uredniku in založniku uspelo opraviti veliko dejanje. Poleg znanstvene vrednosti nosi zbornik tudi sporočilo, da so ob 100. obletnici smrti Frana Miklošiča, enega največjih slovenskih znanstvenikov, enega začetnikov političnega gibanja, ki je pripeljalo do samostojne Slovenije, obstajali v njegovi domovini skromni in tihi posamezniki, ki so vedeli, kaj je v konkretnem primeru njihova dolžnost.

Stane Granda

Mojca Novak, **Zamudniški vzorci industrializacije. Slovenija na obrobju Evrope.** Ljubljana: Znanstveno publicistično središče, 1991. 152 strani.

Delo Mojce Novak je že sedma knjiga, ki jo je izdalo sredi leta 1990 ustanovljeno **Znanstveno in publicistično središče** (bivši Marksistični center bivšega CK ZKS) in najmanj druga, ki bi znala še posebej zanimati zgodovinarje. Skratka po monografiji »Obracun s Perspektivami«, ki jo je napisal Božo Repe, je obravnavana dopolnjena doktorska disertacija Novakove tista publikacija, ob kateri se bodo še posebej zabavali avtorji, ki se ukvarjajo z novejšo gospodarsko zgodovino. Avtorica namreč skuša v njej razpreti »nikoli zapahnjena vrata v tisti del slovenske preteklosti, na katero«, kot pravi »smo pozabili zaradi pretiranega in že izčrpujočega ukvarjanja s socialistično sedanostjo in njenega zanikanja« (str. 7).

Očitek iz drugega dela citata je seveda namenjen predvsem njenim kolegom sociologom, toda bolj ko listamo naprej, spoznamo, da tudi zgodovinarjem »ne ostaja dolžna«. Predvsem tistim, ki so nezaupljivi do teoretskih vprašanj vede. Po njenem mnenju (povzema ga po Terryju Moe-ju, 1979) je namreč »vsaka teo-